

Uporaba pasiva u administrativnom stilu hrvatskoga standardnog jezika

Matijević, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:657861>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Jelena Matijević

Uporaba pasiva u administrativnom stilu
hrvatskoga standardnog jezika
(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2024

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	METODOLOGIJA	2
3.	PASIV U HRVATSKOM STANDARDNOM JEZIKU	3
4.	VRSTE PASIVNIH REČENIČNIH USTROJSTAVA	5
	4.1. Gramatički pasiv	5
	4.2. Leksički pasiv	8
	4.2.1. Adverbijalni pasiv	8
	4.2.2. Nominativno-kvalitativni pasiv	9
	4.2.3. Perceptivni pasiv	10
	4.2.4. Perceptivno-posesivni pasiv.....	10
	4.2.5. Posesivni pasiv	11
	4.3. Adjektivni i verbalni pasiv	12
5.	KOGNITIVNI PRISTUP PASIVU	14
6.	RAZLIKE OBEZLIČENJA I PASIVA U HRVATSKOME JEZIKU	16
7.	ADMINISTRATIVNI TEKSTOVI HRVATSKOGA JEZIKA	17
8.	ANALIZA KORPUSA	20
9.	ZAKLJUČAK	26
10.	POPIS LITERATURE	27
11.	SAŽETAK	28
12.	NASLOV I KLJUČNE RIJEČI NA ENGLLESKOM JEZIKU	29

1. UVOD

Pasiv, kao pojam u hrvatskome standardnom jeziku, nije čest u svakodnevnoj komunikaciji. Svakodnevna komunikacija prožeta je uporabom aktivnih oblika rečenica koje stoje u opreci prema pasivnim oblicima. Izuzetak su administrativni tekstovi koji su prožeti pasivnim oblicima te strogo uvjetovani objektivnošću. Upravo zbog te činjenice cilj je ovoga rada analiza preoblake pasiva u administrativnim tekstovima, konkretno u donesenim pravilnicima i presudi. Inicijativa pisanja o ovoj temi pronikla je iz učenja preoblake pasiva na kolegiju *Sintaksa hrvatskoga standardnog jezika* te želji i potrebi da se prikažu temeljne značajke pasiva te njihova zastupljenost i funkcija u administrativnim tekstovima.

2. METODOLOGIJA

Tema je ovoga završnoga rada uporaba pasiva u administrativnim tekstovima hrvatskoga standardnog jezika. Rad je podijeljen u dvije cjeline. U prvoj će se cjelini objasniti pasiv u hrvatskom jeziku, njegove značajke te razliku između aktivnog i pasivnog oblika rečenice. Za prikaz oblika i funkcija pasiva u hrvatskom jeziku u radu se koriste gramatike autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Zagreb, 2005.), Radoslava Katičića *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* (Zagreb, 2002.) i Eugenije Barić, Mije Lončarića i dr. *Hrvatska gramatika* (Zagreb, 2005.) te stručni rad Ivica Polančeca *Uporaba participia pasivnog u nesvršenome vidu u hrvatskome jeziku* (2015.). Zatim će se prema knjizi Branimira Belaja *Pasivna rečenica* (Osijek, 2004.) definirati i opisati četiri vrste pasiva, tj. gramatički, leksički, adjektivni i verbalni pasiv. Uz pasiv objasniti će se i preobluka obezličjenja te njihove sličnosti i razlike u tvorbi i uporabi. Osim opisa i objašnjenja preobluke pasiva reći će se nešto i o administrativnom funkcionalnom stilu. Za objašnjenje administrativnoga stila i definiranje njegovih podstilova koriste se radovi Josipa Silića *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* (Zagreb, 2006.) te izvori Anđele Franić, Lane Hudeček i Milice Mihaljević *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* (Zagreb, 2006.).

Druga se veća cjelina rada odnosi na analize zakonodavno-pravnih tekstova, konkretno *Pravilnika o kriterijima za izricanje pedagoških mjera* (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2015.), *Presude* (Općinski sud u Vinkovcima, 2024.) te *Pravilnika o polaganju državne mature* (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2012.). Na kraju samoga rada navest će se literatura koja se koristila za izradu ovoga rada, kratki sažetak te naslov i ključne riječi na engleskom jeziku. Cilj je ovoga rada analizirati navedene tekstove s obzirom na tvorbu i funkciju pasiva u administrativnom stilu, opisanu u relevantnoj kroatističkoj literaturi.

3. PASIV U HRVATSKOM STANDARDNOM JEZIKU

Proučavanjem i učenjem hrvatskoga jezika može se sa sigurnošću utvrditi da su aktivne rečenice u govoru i pismu učestalije nego pasivne rečenice. Ta se tvrdnja može dokazati na brojnim tipovima tekstova, od školskih udžbenika, preko novinskih i znanstvenih tekstova do svakodnevnoga razgovora. Razlika je između aktivne i pasivne rečenice ta što u aktivnim rečenicama prevladava stanje u kojem je subjekt vršitelj radnje (agens), a objekt „trpitelj“ (pacijens) radnje, što se može vidjeti u navedenim primjerima:

Morala sam hitno oprati majicu.

Otvorila sam prozor.

U oba su primjera neizrečeni subjekti (*ja*) vršitelji radnje, a *majica* i *prozor* su objekti radnje, tj. imenice na kojima se radnja vrši. Međutim, u pasivnim se rečenicama taj odnos mijenja, tj. objekti u aktivnim rečenicama, *majica* i *prozor*, postaju subjekti u pasivnoj rečenici, dok su subjekti iz aktivnih rečenica (*ja*) izostavljeni jer, u ovom konkretnom primjeru, ne postoji mogućnost njihova uvrštavanja da bi rečenica bila u skladu s normom hrvatskoga jezika. To se može vidjeti u navedenim primjerima:

*Majica je morala biti hitno oprana (*od strane mene).*

*Prozor je otvoren (*od strane mene).*

Radoslav Katičić (2002) u *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* navodi da je pasiv „preoblika koja ni u čem ne dira u rijek¹, ali mijenja njegov odnos prema rečeničnom ustrojstvu“ (Katičić 2002: 156). Preciznije je još reći da je pasiv glagolsko stanje kojim se izražava trpnost subjekta te se najčešće i tvori od prijelaznih glagola. Prema Branimiru Belaju (2004) te Josipu Siliću i Ivu Pranjkoviću (2007) postoji nekoliko vrsta konstrukcija pasiva u rečenicama.²

¹ Radoslav Katičić u *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (2002: 33) definira pojam *riječ* kao „*temeljnu jedinicu sadržajnog ustrojstva rečenice koja ga nosi cijelo.*“

² U gramatici Josipa Silića i Ive Pranjkovića (Silić, Pranjković 2007: 196) ukratko su navedene konstrukcije pasiva, a detaljnije su opisane u knjizi Branimira Belaja *Pasivna rečenica* (Belaj 2004: 53–62).

Prvi je primjer konstrukcije pasivne rečenice vezan uz takozvanu „krnju“ konstrukciju pasiva kao npr.: *Ubijen američki predsjednik John F. Kennedy*. Ovdje se pridjev „krnji“ odnosi na odsutnost pomoćnoga glagola *biti*. Drugi je primjer konstrukcije pasiva vezan uz prijedlog *od* kao npr.: *Odlikovana je priznanjem od strane dekana.*, gdje je naveden vršitelj radnje (*dekan*) koji se izražava prijedložnim izrazima *od + genitiv* ili *od strane + genitiv*³. U aktivnom obliku rečenice imenica u genitivu (*dekana*) dolazi na mjesto subjekta u nominativu koji odlikuje neodređenu žensku osobu priznanjem (*Dekan ju je odlikovao. Dekan joj je dodijelio priznanje.* i sl.). Također, javljaju se konstrukcije pasiva i s oblikom imenice u instrumentalu, npr. *Japan je preplavljen poplavama*. U osnovnoj, nepreobličenoj rečenici imenica *poplava* ima funkciju subjekta (*Poplave su preplavile Japan.*). Josip Silić i Ivo Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005:196) navode da ovakav tip pasivne rečenice u „aktivnoj rečenici nema značenje aktivnoga vršitelja, nego ima značenje prouzročitelja radnje“. Bitno je istaknuti da postoji i pasivna konstrukcija s česticom *se*, o čemu će više biti u nastavku rada.

U većini je gramatika hrvatskoga standardnoga jezika o pasivu rečeno osnovno: kada se javlja, načini tvorbe, promjene u gramatičkoj strukturi rečenice, proučavanje perifrastičnog pasiva te o pasivu s česticom *se* koji se odnose na gramatičke pasive. Pasiv se mahom proučava kao trpno stanje koje nužno proizlazi iz aktivnog stanja. S druge strane, u jezičnim savjetnicima i školskim udžbenicima primarno se navode uporabna ograničenja pasiva. U sljedećem će poglavlju biti detaljnije objašnjene ostale vrste pasiva koje nisu toliko istaknute u hrvatskim gramatikama te kognitivni pristup koji objašnjava neovisnost pasiva od aktiva.

³ U gramatici Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2007) primjerom *Svi će oni biti odlikovani od strane predsjednika države./ Strogo su na to upozoreni od strane međunarodne zajednice*. objašnjeno je pasivno ustrojstvo izraza *od + genitiv* i *od strane + genitiv*. Međutim, Radoslav Katičić u *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (2002) te Eugenija Barić u *Hrvatskoj gramatici* (2005) ističu da se vršitelj radnje u pasivnoj rečenici izriče prijedložnim izrazom *od + G* ili *po + D*.

4. VRSTE PASIVNIH REČENIČNIH USTROJSTAVA

U knjizi *Pasivna rečenica* (2004) Branimir Belaj navodi da se u gramatikama i priručnicima objašnjavaju ponajprije gramatički pasivi, tj. „pasivi čija se pasivna predikacija ostvaruje pomoću pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva trpnog te osobnog glagolskog oblika te oblika čestice *se*“⁴(Belaj 2004: 7–8). Ostale vrste pasiva, leksički, adjektivni i verbalni pasiv, ne spominju se često zato što su navedene vrste pasive složenije nego gramatički pasiv. Upravo zbog toga razloga će se u ovom poglavlju navesti ostale vrste pasiva te će se objasniti i opimjeriti njihova funkcija i moguća odstupanja.

4.1. Gramatički pasiv

Kao što je već rečeno, gramatički je pasiv prepoznatljiv po dvama oblicima. Prvi oblik pasiva podrazumijeva korištenje pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog te se takva vrsta pasiva još naziva i perifrastičnim pasivom. Drugi oblik pasiva podrazumijeva osobni glagolski oblik te česticu *se*.

Nadalje, Branimir Belaj (2004) navodi kriterije kako bi jasnije definirao i objasnio pasiv. U njegovoj znanstvenoj knjizi prvenstveno su navedeni kriteriji koji su značajni za preobliku pasiva koji će se ponajprije objasniti na primjerima gramatičkoga pasiva. Prvi je kriterij pasivnih rečenica S=T, tj. subjekt je jednak trpitelju radnje. Primjer je toga kriterija:

PASIV: *Kuća je dovršena.* (*kuća* – subjekt/trpitelj radnje)

AKTIV: *Dovršili su kuću.* (*kuću* – izravni objekt/trpitelj)

Na ovome se primjeru vidi da se „preko sintaktičko-semantičkih osobina subjekta/trpitelja uspostavlja odnos ekvivalencije s objektom/trpiteljem aktivnoga konceptualnog korelata“ (Belaj 2004: 13). Trpnost, kao jedno od najznačajnijih karakteristika pasiva, povezuje se

⁴ U gramatici Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2007.) te Sintaksi hrvatskoga književnog jezika Radoslava Katičića (2002.) u pasivnoj konstrukciji oblik *se* spominje se kao povratna zamjenica.

isključivo uz subjekt zbog toga što subjekt ima „primarnu sintaktičku ulogu i obično je u nominativu – neobilježenom padežu“ (Belaj 2004: 14).

Drugi je kriterij dinamizam. Kako bi pobliže objasnio svojstvo dinamičnosti, Belaj (2004) konstrukcije s glagolskim pridjevom trpnim dijeli u tri vrste: kopulativno-pridjevne, adjektivizirano-periferno pasivne te prototipno pasivne.

Primjer je kopulativno-pridjevne konstrukcije:

Ona je sretna djevojka.

U ovom primjeru se može očitati psihičko stanje pojedinca koje nije točno određeno nekim događajem ili je jednostavno djevojka po prirodi sretna, tj. semantički je ova rečenica nepotpuna. Također je bitno istaknuti da su primjeri rečenica s kopulativno-pridjevnim konstrukcijama vremenski neovisne te nemaju aktivnu zamjenu.

Druga konstrukcija je adjektivizirano-periferno pasivna, npr.:

Vrata su danima širom otvorena.

Na ovom primjeru Branim Belaj navodi da „pasivizacija, odnosno njoj inherentna dinamičnost, doista nije aktualizirana u trenutku govorenja jer se ne može uspostaviti aktivni konceptualni korelat“ (Belaj 2004: 19). Međutim, zahvaljujući ljudskim kognitivnim sposobnostima ova se rečenica može shvatiti na način da je netko prije nekoliko dana otvorio vrata i da su zbog toga danima bila širom otvorena pa se upravo zbog toga stvara aktivni konceptualni korelat (npr. *Širom je otvorio vrata prije nekoliko dana.*).

Zadnja je konstrukcija prototipno pasivna. Ona uvodi vremenske elemente koje govornik uspješno prepoznaje, što se može vidjeti u navedenim primjerima:

PASIV: *Vrata su bila otvorena prije tri dana.*

AKTIV: *Netko je otvorio vrata prije tri dana.*

Konkretno, govornik iz pasivne rečenice, zahvaljujući svojim kognitivnim sposobnostima, shvaća da je netko morao prije tri dana otvoriti vrata.

Valja pojasniti i kriterije koji se povezuju uz pasiv tvoren pomoću glagolskog oblika i čestice *se*. Ovakva je vrsta pasivne konstrukcije primjerena za tekstove znanstvenoga i administrativnoga stila u kojima je neizrečen vršitelj radnje. Prvi je kriterij, kao i kod perifrastičnog pasiva, izjednačenost subjekta i trpitelja (S=T). Međutim, za razliku od perifrastičnog pasiva, u kojem se ovaj kriterij ne dovodi u pitanje, kod pasiva s glagolskim oblikom i česticom *se* drugačija je situacija. Naime, evidentno je da taj kriterij ovdje „nije preduvjet pasivnosti“ (Belaj 2004: 37). To se može vidjeti u navedenim primjerima:

PASIV: *Vinova loza obrađuje se škarama.* (Belaj 2004: 41)

AKTIV: *Ljudi (pomoću škara) obrađuju vinovu lozu.*

AKTIV: *Škare obrađuju vinovu lozu.* (?)

U navedenom primjeru u aktivnoj rečenici vršitelj radnje, *ljudi*, u pasivnoj rečenici nisu konkretizirani te izvršavaju radnju pomoću konkretnog sredstva, tj. *škarama*. *Škare* u aktivnoj rečenici ne mogu biti vršitelj radnje zbog toga što nemaju ljudske sposobnosti za izvršenjem radnje (*obrađivati*).

Nadalje, u pasivnim rečenicama s česticom *se* važan je i kriterij subjekt \neq vršitelj (S \neq V), koji je prema Branimiru Belaju „svojstven samo opisu *se* pasiva“ (Belaj 2004: 45). Taj kriterij će se objasniti uz navedeni primjer:

AKTIV: *Djecu nagrađuju (roditelji).*

PASIV: *Djeca se nagrađuju (*od strane roditelja).*

U pasivnoj rečenici se može vidjeti da vršitelj radnje nije konkretiziran, tj. koristi se obezličeni oblik u kojem se vršitelj ne želi eksplicitno navesti, pa čak ni insinuirati jer u rečeničnoj strukturi za njega nije otvoreno ni potencijalno mjesto.⁵

⁵ Naime, valja imati u vidu da riječ *se* nije uvijek oznaka pasivnoga oblika, npr.: *Rijeka Sava ulijeva se u rijeku Dunav*. U ovom se primjeru rijeka Sava podrazumijeva da Sava samu sebe ulijeva (povratni glagol), tj. ne pojavljuje se živo biće koje bi ulilo Savu u Dunav te se zbog toga ne može govoriti o pasivnoj rečenici.

Nakon kratkog uvoda o gramatičkom pasivu te značajkama u nastavku će se nešto reći o leksičkom pasivu, koji je slabije zastupljen u suvremenim gramatikama i udžbenicima hrvatskoga jezika.

4.2. Leksički pasiv

Kao što je već rečeno, kada je riječ o pasivu u hrvatskom jeziku, većina gramatika naglasak daje njegovu gramatičkom opisu. Naime, leksički je pasiv „otvorenija kategorija od gramatičkoga pasiva koja će koristiti šire leksičke sastavnice za stvaranje procesa pasivizacije“ (Belaj 2004: 111). Branimir Belaj prema Eleni Mahačkovojoj⁶ opisuje pet tipova leksičkoga pasiva, o kojima će u nastavku biti riječ.

4.2.1. Adverbijalni pasiv

Leksički pasiv „označuje statično stanje subjekta koje je iskazano predikatom“ (Belaj 2004: 112). Subjekt ili vršitelj radnje iz aktivne rečenice poprima oblik genitiva u pasivnoj rečenici, a predikat se u pasivnoj rečenici najčešće sastoji od pomoćnog glagola *biti* te nominaliziranoga leksičkoga djela, tj. prijedloga i glagolske imenice, npr.:

PASIV: *Palača Topkapi bila je pod kontrolom sultana Sulejmana.*

AKTIV: *Sultan Sulejman kontrolirao je palaču Topkapi.*

Osim ovakvoga oblika pasivne rečenice, komunikacijski su česte i rečenice u kojima se leksički pasiv pojavljuje u konstrukciji glagol *stajati* + prijedlog + utjecajem, što se može vidjeti na navedenom primjeru Branimira Belaja (2004: 114):

PASIV: *I još kaže da ne stoji pod utjecajem Dostojevskoga!* (RM⁷, 95)

AKTIV: *I još kaže da na njega ne utječe Dostojevski!*

⁶ Elena Mahačkova, *Pjat' tipov passivnoj predikatii v češskom jazyke*, 1978.

⁷ Primjer rečenice Branimir Belaj je preuzeo iz romana „Kiklop“ Ranka Marinkovića, 1965.

Također, javljaju se i pasivne rečenice u kojima se glagol *postati* veže uz pridjev, dok prijedlog i imenica *utjecaj* sadrže mikroulogu uzroka efektora , kao na primjer:

PASIV: *On postaje bezobrazan pod utjecajem svojih prijatelja.*

AKTIV: *Njegovi prijatelji utječu na njegovu bezobraznost.*

Dakako, mogućnost leksičkoga pasiva je i izraz s glagolom *biti* koji otvara mjesto prijedložnom izrazu te imenicama koje u semantičkoj parafrazi mogu postati predikatom, kao na primjer:

PASIV: *Dva mosta trenutno su u izgradnji.*

AKTIV: *Trenutno izgrađuju dva mosta.*

Zadnji primjer koji se odnosi na adverbijalni pasiv sadrži glagol *nalaziti se* i prijedložni izraz, npr.:

PASIV: *Poljska se nalazila pod terorom nacističke Njemačke.*

AKTIV: *Nacistička Njemačka terorizirala je Poljsku.*

4.2.2. Nominativno-kvalitativni pasiv

Kao i adverbijalni i nominativno-kvalitativni pasiv sadrži subjekt/trpitelja radnje koji se nalazi u korelaciji s objektom aktivne rečenice, iako u aktivnoj rečenici ne mora nužno biti aktivni objekt. Subjekt iz aktivne rečenice također se u pasivnoj rečenici pojavljuje u genitivu s atributnom dopunom. Predikat se u pasivnim rečenicama najčešće pojavljuje kao oblik s pomoćnim glagolom *biti* te glagolima *postati* i *pojavit* *se* te imenicama (*predmet*, *meta*) i glagolskim imenicama. Primjeri su nominativno-kvalitativnog pasiva:

Pr. 1. PASIV: *Pojava cjepiva protiv gripe postaje predmetom istraživanja mnogih znanstvenika.*

AKTIV: *Mnogi znanstvenici proučavaju pojavu cjepiva protiv gripe.*

Pr. 2. PASIV: *Političari su zadnjih tjedan dana bili pod metom kritika nacije.*

AKTIV: *Nacija je zadnjih tjedan dana kritizirala političare.*

4.2.3. Perceptivni pasiv

Kao i kod prethodnih vrsta pasiva i u rečenici s perceptivnim pasivom subjekt/vršitelj iz aktivne rečenice postaje trpitelj radnje, dok objekt koji je trpitelj u aktivnoj rečenici postaje vršiteljem u pasivnoj rečenici. Jedino je što se mijenja oblik predikata u pasivnoj rečenici. U perceptivnom se pasivu javlja glagolski predikat koji je s „obveznom glagolskom rekcijom koju popunjava glagolska imenica“ (Belaj 2004: 119), npr.:

Pr. 1. PASIV: *Vatreni su u Berlinu pretrpjeli težak poraz protiv Španjolske.*

AKTIV: *Španjolska je porazila Vatrene u Berlinu.*

Pr. 2. PASIV: *Petrinja je pretrpjela velika oštećenja zbog razornog potresa.*

AKTIV: *Razorni potres ošteti je Petrinju.*

4.2.4. Perceptivno-posesivni pasiv

Prema Branimiru Belaju perceptivno-posesivni pasiv prepoznaje se prema upotrebi glagola dobiti te glagola srodnoga leksičkog značenja + glagolska imenica (Belaj 2004: 122). Glavna značajka ove vrste pasiva je ta da se subjekt pojavljuje kao recipijens radnje, a rjeđe kao pacijens, što se može vidjeti u navedenim primjerima:

Pr. 1. PASIV: *Malala Yousafzai dobila je Nobelovu nagradu za mir.*

AKTIV: *Malalu Yousafzai nagradili su Nobelovom nagradom za mir.*

Pr. 2. PASIV: *Dvadesetogodišnjak dobio je sinoć udarac u glavu.*

AKTIV: *Dvadesetogodišnjaka su sinoć udarili u glavu.*

4.2.5. Posesivni pasiv

Posesivni je pasiv, za razliku od ostalih četiriju vrsta leksičkih pasiva, složeniji. To se događa zbog toga što se subjektu u pasivnoj rečenici „pridružuje mikrouloga⁸ posesora, a ponekad mikrouloga pacijensa te nulta mikrouloga“ (Belaj 2004: 124), npr.:

Pr. 1. PASIV: *Ona u Mülleru ima mjesečnu plaću 1000 eura.*

AKTIV: *Mjesečno joj u Mülleru daju plaću 1000 eura.*

Pr. 2. PASIV: *Domovi zdravlja imaju obvezu primiti što više pacijenata.*

AKTIV: *Domove zdravlja obvezali su da prime što više pacijenata.*

U vezi s leksičkim pasivom valja primijetiti da prevladava nominalizacija, odnosno dekomponirani predikat koji se sastoji od dva ili tri člana. Ti se članovi nazivaju *semantičkim operatorima*, a neki su od njih imenice (predmet, cilj, objekt), glagoli s obveznom akuzativnom rekcijom te prijedlozima *pod* i *u*. Branimir Belaj (2004), međutim, objašnjava da je rečenice s leksičkim pasivom nužno analizirati i na značenjskoj razini. Konkretno, sljedeći primjeri potvrđuju da dvije naizgled slične rečenice zapravo nemaju isto značenje te se ne može o objema reći da su pasivne rečenice. Naime, u prvom primjeru predikat *nagradili su* upravlja objektom u akuzativu (*ga*), koji u pasivnoj rečenici postaje recipijensom te su rečenice značenjski varijabilne. U drugom primjeru pasivna i aktivna rečenica nisu u korelacijskom odnosu, tj. značenjski odudaraju jedna od druge.

Pr. 1. PASIV: *Dobio je nagradu.*

AKTIV: *Nagradili su ga.*

Pr. 2. PASIV: *Dobio je poklon.*

AKTIV: **Poklonili su ga?*

⁸ Branimir Belaj (2004: 23) objašnjava da općem vršitelju pripadaju mikrouloge uzrok efektor, sila, perceptor i agens, dok općem trpitelju pripadaju mikrouloge puta, mjesta i cilja.

4.3. ADJEKTIVNI I VERBALNI PASIV

Gramatička kategorija nominalizacije, kao jedna od bitnih obilježja pasiva, značajna je za leksički pasiv. No, osim nominalizacije, dvije vrste riječi, pridjev i glagol, relevantne su sastavnice tzv. adjektivnoga i verbalnoga pasiva. Rečenice s adjektivnim pasivom također sadrže jedan od bitnijih kriterija pasivizacije, subjekt = trpitelj (S=T), u kojem se subjekt/trpitelj nalazi u korelaciji s objektom u akuzativu/trpitelju u aktivnoj rečenici. Uzrok se u adjektivnim pasivnim rečenicama izriče prijedložnim izrazom *od* + genitiv te imenicom u instrumentalu, npr.:

PASIV: *Odjeća je zaprljana od boje./Odjeća je zaprljana bojom.*

AKTIV: *Boja je zaprljala odjeću.*

Uporaba odgovarajućega prijelaznog glagola također je jedan od bitnijih kriterija adjektivnoga pasiva. Primjer bi takve kompatibilnosti bio glagol iz prethodnog primjera *zaprljati* s pridjevom *prljav*. Neki glagoli nemaju takvu kompatibilnost s pridjevima te se onda ne može reći da su to pasivne rečenice, što Branimir Belaj (2004: 144) obrazlaže primjerom:

PASIV: *Ulice su mokre od kiše.*

AKTIV: **Kiša je namokрила ulice?*

Kada se govori o pasivnim rečenicama, valja nešto reći i o verbalnom pasivu, koji je u gramatičkoj literaturi najmanje opisan. Verbalni pasiv također podrazumijeva uvjet subjekt = trpitelj (S=T) te uvjet prijelaznosti glagola, što se može vidjeti u primjeru:

PASIV: *Automobil vozi.*

AKTIV: *Netko vozi automobil.*

Međutim, potvrđene su rečenice koje nemaju pasivno, već povratno značenje, a nalik su rečenicama koje sadrže verbalni pasiv, npr.:

Guma ispušta.

Netko ispušta gumu.

Iako je u navedenom primjeru aktivni oblik gramatički i značenjski točan, rečenica se ne interpretira na način da neko živo biće ispušta gumu jer guma ima svojstvo da sama ispušta, tj. ima povratno značenje te se ne može definirati kao pasivna rečenica.

5. KOGNITIVNI PRISTUP PASIVU

Glagolsko stanje pasiv realizira se tako što „objekt iz aktivne rečenice postaje subjekt u pasivnoj, aktivni se glagolski predikat zamjenjuje pasivnim, a subjekt aktivne rečenice, ukoliko je iskazan, u pasivnoj rečenici postaje priložnom oznakom vršitelja radnje“ (Belaj 2004: 85). Ovom se definicijom želi reći da pasivna i aktivna rečenica imaju drugačiju površinsku strukturu, ali su značenjski iste. Međutim, kognitivna gramatika, koja, za razliku od tradicionalne i generativne gramatike, jezične razine (fonologiju, morfologiju, sintaksu, leksikologiju i semantiku) ne gleda više kao zasebne razine koje su same sebi svrha te tumači da pasivne rečenice „ne smatra ustrojstvom transformiranim iz dubinske aktivne rečenice, a samim tim ni značenjski jednakovrijednim aktivnoj“ (Belaj 2004: 83). Kada bi se analizirale neke pasivne rečenice, pr. *Majica je tjesna.*, aktivni bi oblik ove rečenice zvučao netočnim i neprikladnim za komunikaciju, kao npr. **Netko je utjesnio majicu.* Razlog zbog kojega navedena aktivna rečenica zvuči neobično uključenost je vršitelja radnje u rečenici. U mnogim se pasivnim rečenicama vršitelj radnje ne izražava. To se najčešće događa zbog toga što sudionici u komunikaciji, zahvaljujući svome znanju, mogu shvatiti tko je zapravo vršitelj radnje u pasivnoj rečenici. Još jedan bitan razlog neiskazivanja vršitelja radnje u pasivnim rečenicama je zalihost, koja se, prema Branimiru Belaju, dijeli na „tri kategorije prema intenzitetu zalihosti koja ovisi o naravi znanja koje posjedujemo o vršitelju“ (Belaj 2004: 88). Prva je kategorija jezičnokontekstualna zalihost, u kojoj se vršitelj radnje iz pasivne rečenice prepoznaje pomoću prethodnog konteksta. Primjer takve pasivne rečenice *Ormar je zatrpan.* U ovoj se rečenici kontekstualno može shvatiti da je *odjeća* vršitelj radnje, ali nije moguće točno odrediti o kojoj se vrsti odjeće točno radi.

Druga je kategorija enciklopedijska zalihost, u kojoj poznavanje vršitelja radnje ovisi o ljudskom znanju o svijetu. Primjer je takve rečenice *Poljska je 1939. bila napadnuta od strane Sile Osovine.* U ovom primjeru je potrebno povijesno znanje kako bi se saznalo tko je vršitelj radnje, tj. važno znati da je nekadašnji Treći Reich činio dio takozvanog pakta Sile Osovine te da je 1939. napao Poljsku, čime je formalno započeo Drugi svjetski rat.

Najviše je zalihosna kategorija jezičnokonceptualna zalihost koja omogućuje da se vršitelj radnje u potpunosti izostavi, npr.: *Rovinjske su plaže danima prepune.* Naime, u ovome se primjeru vršitelj radnje (*kupači*) vrlo lako prepoznaje zbog toga što je povezan s trpiteljem radnje (*rovinjske plaže*). Drugim riječima, plaže su mjesto na koje ljudi dolaze kako bi se okupali (te se oni zbog toga nazivaju kupačima).

Postoje i pasivne rečenice koje uopće nisu zamjenjive aktivnim rečenicama. U prethodnim primjerima, koji su bili potkrijepljeni kategorijama zalihosti, ulogu vršitelja radnje imale su konkretne osobe ili pojave. Međutim, vršitelj radnje može biti i vrijeme. U primjeru *Čelo i vrat su mi naborani* (Belaj 2004: 90) trpitelji radnje, *čelo i vrat*, naborani su zbog starenja kože, tj. vremenski su uvjetovani (*vrijeme* je vršitelj). Aktivni oblik rečenice *Vrijeme mu je naboralo čelo i vrat.*, premda gramatički pravilan, komunikacijski zasigurno neće biti izbor izvornih govornika hrvatskoga jezika.

Postoje i pasivne rečenice koje se od aktivnih razlikuju i prema „različitom konceptualnom temelju“ (Belaj 2004: 91). Za to se navodi primjer sličan primjeru koji Branimir Belaj (2004: 91) navodi u svome znanstvenom radu⁹. Primjer rečenice glasi: *Pizza se peče manje od 10 minuta*. Konkretno, neprijeporno je da u toj rečenici postoji svijest o vršitelju radnje, ali se ne može dokučiti tko je on. To može biti *pizzaiolo* ili netko drugi. Iako mnogi autori ovakav tip rečenice uopće ne smatraju pasivnim, Branimir Belaj (2004: 91) ističe da rečenica ne može biti pasivna samo ako ne postoji svijest o vršitelju, a u ovom slučaju je to *pizzaiolo* ili neka druga osoba. Uz svijest o vršitelju radnje Branimir Belaj (2004:91) navodi svojstvo dinamičnosti, koje je značajno za pasiv s česticom *se*. Iako na prvi pogled primjer rečenice *Pizza se peče manje od 10 minuta* izgleda kao proces, zahvaljujući svojstvu dinamičnosti može se shvatiti da je netko (*pizzaiolo*) morao stalno peći *pizzu* kako bi se dokazala teza da se *pizza* peče manje od 10 minuta.

⁹ Branimir Belaj u knjizi „Pasivna rečenica“ (2004: 91) navodi primjer koji glasi *Kruh se peče manje od sat vremena*.

6. RAZLIKE OBEZLIČENJA I PASIVA U HRVATSKOME JEZIKU

U prethodnim smo poglavljima naveli značajke pasivne preoblike te na temelju proučavanja znanstvenoga djela Branimira Belaja utvrdili vrste pasivnih konstrukcija u hrvatskome standardnom jeziku. U ovom ćemo poglavlju ukratko opisati sličnosti i razlike između pasiva i obezličenja. Radoslav Katičić je u *Sintaksi hrvatskoga jezika* (2002) objasnio preobliku obezličenja: „Slična se preoblika (u odnosu na pasiv, op. a) može izvršiti na neprelaznom glagolu koji nije povratan, kad stoji u trećem licu množine i nije mu izrečen vršilac radnje“ (Katičić 2002: 158). Drugim riječima, u obezličenim rečenicama mahom neprelazni i nepovratni glagol stoji u trećem licu jednine te se povezuje s česticom *se*, npr.:

OBEZLIČENJE: *Hoda se navečer po gradu.*

AKTIV: *Hoda navečer po gradu.*

Radoslav Katičić (2002) također navodi da se preoblika obezličenja može izvršiti i na prijelaznim glagolima, što znači da se u aktivnoj rečenici nalazi izravni objekt. Međutim, aktivni objekt ostaje i u obezličenoj rečenici, tj. ne postaje subjektom/ trpiteljem kao u pasivnoj rečenici.

OBEZLIČENJE: *Kuću se sagradilo.*

AKTIV: *Sagradio je kuću.*

PASIV: *Kuća je sagrađena. / Kuća se sagradila.*

AKTIV: *Sagradio je kuću.*

Preoblika obezličenja nerijetko se zamjenjuje s pasivom te se osim u razgovornom stilu, pojavljuje i u službenom, administrativnom stilu, o kojem će se govoriti u sljedećem poglavlju ovoga rada.

7. ADMINISTRATIVNI TEKSTOVI HRVATSKOGA JEZIKA

Pasiv nije čest u svakodnevnoj pisanoj i govornoj komunikaciji prosječnih govornika hrvatskoga jezika. Međutim, pasiv je jedno od značajnih obilježja znanstvenoga i administrativno-publicističkoga stila jer su obilježeni strogom objektivnošću, sažetošću i kratkoćom. Jednoznačan i objektivan iskaz obilježje je preoblake pasiva, u kojemu subjekt iz aktivne rečenice prelazi u neizrečenog vršitelja radnje¹⁰ u pasivnoj rečenici. Budući da se ovim radom želi prikazati uporaba pasiva u administrativnom stilu, reći ćemo nekoliko riječi i o polifunkcionalnosti hrvatskoga standardnog jezika.

Hrvatski je standardni jezik polifunkcionalan jer, ovisno o komunikacijskoj situaciji, obavlja različite funkcije. U svakodnevnim se komunikacijskim situacijama koriste jezični obrasci koji mogu uključivati žargone, posuđenice, arhaizme itd. S druge strane, primjerice, u medicini se koriste drugačiji jezični obrasci, karakteristični upravo za tu vrstu znanosti te su ti obrasci ograničeni samo za osobe koje se bave i/ili razumiju medicinsku struku. Upravo zbog toga hrvatski standardni jezik podrazumijeva pet temeljnih funkcionalnih stilova koji se međusobno razlikuju s obzirom na njima neutralan izričaj: znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički, književnoumjetnički te razgovorni. Zbog toga Josip Silić ističe da je „svaki funkcionalni stil uzor sam sebi“ (Silić 2005: 37). Jedna je od značajki navedenih stilova je ta da se međusobno mogu preklapati te da se mogu podijeliti na (pod)stilove. Anđela Frančić, Lana Hudeček i Milica Mihaljević navode da navedeni funkcionalni stilovi mogu pripadati standardnomu jeziku, ali svaki stil može jednim djelom biti i isključen iz standarda¹¹ (Frančić, Hudeček, Mihaljević 2006: 231).

Što se administrativno-poslovnoga stila tiče, prema Josipu Siliću i Ivi Pranjkoviću, on obuhvaća „govor ureda, govor industrije, govor politike, govor vojske i govor reklame“ (Silić, Pranjković 2007: 379). Tako Branko Tošović (Tošović 2002: 287) administrativno-poslovni stil dijeli na pet (pod)stilova:

¹⁰ Neizrečeni vršitelj radnje često se koristi u administrativnim tekstovima kako bi se sakrio identitet osobe ili sažeo izraz iskaza.

¹¹ Anđela Frančić, Lana Hudeček i Milica Mihaljević u knjizi *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* (2006: 231) navode dijalektnu poeziju koja pripada književnoumjetničkomu funkcionalnom stilu, ali ne pripada i književnoumjetničkomu funkcionalnom stilu standardnog jezika.

- poslovni – stil dogovora, sporazuma, ugovora, specifikacija, certifikata itd.,
- diplomatski – jezik međunarodnih ugovora, konvencija, nota itd.,
- individualno-potvrđni – stil diploma, svjedočanstva, uvjerenja, potvrda itd.,
- korespondencijski – jezik pisama, telegrama, molbi, žalbi, izvještaja, zahtjeva itd. te
- zakonodavno-pravni – zakonski propisi, odluke, ukazi, direktiva, rezolucija itd.

Iako je ova vrsta stila najčešće u pisanom obliku, može se realizirati i usmeno te pisanim ili usmenim dijalogom. Budući da je glavna funkcija ovoga stila priopćavanje, ono može biti direktno i indirektno. Za razliku od ostalih stilova administrativni stil najviše ovisi o izvanjezičnim elementima, konkretnije „o politici i ideologiji“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević 2006: 253). Ova vrsta stila može biti i agresivna zbog pojave imperativnosti, koja je jedna od njegovih važnijih značajki. Nominalnost je značajka koja dominira ovom vrstom stila, tj. imenica je dominantna komponenta, pa se, u skladu s tim, punoznačni glagoli zamjenjuju odglagolnim imenicama (npr. *popisivati stanovništvo – vršiti popis stanovništva*). Također se koriste i tvarne i zbirne imenice u gramatičkoj množini (npr. *Na stolu su svi materijali. – Na stolu je sav materijal.*) (Silić 2006: 66). Kako bi se izrazila što veća eksplicitnost, upotrebljavaju se riječi karakteristične za određenu djelatnost koja je vezana uz administraciju (npr. *politika* ili *režim*) te konstrukcije *s namjerom/ s ciljem da, pod uvjetom da, u vrijeme dok, na način kako* itd. Osim nominalizacije, administrativno-poslovni stil značajan je po svojoj objektivnosti, jasnoći, kratkoći, jednostavnosti, eksplicitnosti, analitičnosti, neemocionalnosti, terminologičnosti, klišeiziranosti itd. Tako se zbog namjere da se točnost i eksplicitnost što više izraze koriste riječi koje pripadaju istom semantičkom polju te se jedna na drugu nadovezuju, što u administrativnim tekstovima dovodi do pleonazama (npr. *no međutim*). Također, administrativni tekstovi ne prave razlike između kategorija živoga i neživoga (zamjenice *koji* i *kakav*), pridjevi na *-ov/-ev* i *-in* sklanjaju se kao određeni pridjevi (npr. *iz njihovog iskustva*). Nadalje, administrativni stil obilježava uporabu futurskog infinitiva (*bit će*), uporabu prezenta, perfekta itd. Što se sintakse administrativnoga stila tiče, Josip Silić navodi da se načelno „gramatički subjekt podudara s obavijesnim subjektom i gramatički predikat s obavijesnim predikatom“ (Silić 2006: 73). Subjekt je uvijek na prvom, a predikat na drugome mjestu u rečenici te se enklitike smještaju između subjekta i objekta. Za kraj je bitno naglasiti da administrativno-poslovni stil „ima stanovitu prevagu nad drugim funkcionalnim stilovima“ (Silić 2006: 65), ponajprije nad razgovornim stilom, a najmanjim djelom na znanstveni stil. Međutim, bitno je istaknuti da i ostali funkcionalni stilovi, kao npr. književnoumjetnički stil,

utječu na administrativno-poslovni stil (npr. uporabom riječi kao što su *drama*, *tragedija*, *farsa*, *scenarij* itd.) (Silić 2006: 72).

8. ANALIZA KORPUSA

Nakon definiranja pasiva, njegovih vrsta i značajki te kratkog opisa gramatičkih i stilskih tekstova administrativno-poslovnoga stila u ovom će se poglavlju analizirati pasivne rečenice u odabranim tekstovima. Za analizu administrativnoga stila preuzet je korpus zakonodavno-pravnih tekstova. Riječ je o *Pravilniku o kriterijima za izricanje pedagoških mjera* (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2015.), *Presudi* (Općinski sud u Vinkovcima, 2024.) te *Pravilniku o polaganju državne mature* (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2012.).

Prvenstveno je bitno istaknuti da navedeni pravilnik, prema Tošovićevoj podjeli tekstova administrativnoga stila (2002: 287), pripada zakonodavno-pravnom tekstu. *Pravilnikom o kriterijima za izricanje pedagoških mjera* (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2015.) potiče se odgovorno i primjereno ponašanje učenika osnovnih i srednjih škola. Konkretno, Pravilnik donosi kriterije za određivanje pedagoških mjera te obveze školskih djelatnika pri izricanju pedagoških mjera.

Svrha je Pravilnika navedena na samom početku:

Ovim pravilnikom propisuju se kriteriji za izricanje pedagoških mjera učenicima osnovnih i srednjih škola.

Ovdje je riječ o gramatičkom pasivu, točnije o pasivnoj konstrukciji s česticom *se*. Iako je u prethodnim poglavljima rada bilo navedeno da je subjekt = trpitelj (S=T) jedan od glavnih kriterija pasivizacije, u ovome primjeru rečenice navedeni kriterij nije varijabilan. Nemogućnost pojave ovoga kriterija događa se zbog toga što riječ Pravilnik u primjeru nije vršitelj radnje u aktivnoj rečenici, već sredstvo pomoću kojega djelatnici škole propisuju kriterije. Iz aktivne rečenice izravni objekt (kriteriji) prelaze u subjekt/trpitelja radnje, što se može na kraju reći da je ova rečenica pasivno preoblikovana.

Još jedan primjer uporabe gramatičkog pasiva s česticom *se* glasi:

Pedagoške mjere izriču se zbog povrede dužnosti, neispunjavanja obveza, nasilničkog ponašanja i drugih neprimjerenih ponašanja (u daljnjem tekstu: neprihvatljiva ponašanja).

Kao i u prethodnom primjeru, u navedenoj rečenici se razaznaje kompatibilni odnos između subjekta pasivne rečenice te objekta aktivne. U navedenom primjeru vršitelj radnje nije

naveden, ali se iz sveopćeg znanja podrazumijeva da institucija (škola, tj. njezini zaposlenici u nastavnom zvanju na čelu s ravnateljem) izriče pedagoške mjere. U ovom i prethodnom primjeru uporaba čestice *se* nema povratno, već pasivno značenje zbog toga što postoji aktivni korelat navedenih pasivnih rečenica. Osim pasivne konstrukcije s česticom *se*, u ovome se pravilniku pojavljuju i pasivne rečenice koje sadrže konstrukciju perifrastičnoga pasiva koji se tvori od pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva *trpnog*. Primjer takve rečenice glasi:

Na početku svake školske godine razrednik je obvezan na satu razrednika izvijestiti učenike, a na roditeljskom sastanku roditelje/zakonske zastupnike učenika (u daljnjem tekstu: roditelje) o odredbama ovoga pravilnika.

Analizom ovoga primjera također se razumije da je subjekt, tj. trpitelj iz pasivne rečenice u korelaciji s izravnim objektom u aktivnoj rečenici. Glavni kriterij koji je značajan za perifrastični pasiv (subjekt = trpitelj) u ovome je primjeru varijabilan. Ni u ovome primjeru vršitelj radnje nije istaknut, ali se zahvaljujućim izvanjezičnom znanju podrazumijeva da je vršitelj radnje institucija, u ovome kontekstu škola, koja obvezuje razrednika da izvijesti učenike i roditelje o odredbama Pravilnika.

Još jedan primjer rečenice u kojem je upotrijebljena perifrastična struktura pasiva glasi:

Roditelj mora biti informiran o neprihvatljivom ponašanju, načinu prikupljanja informacija, prikupljenim informacijama koje su važne za donošenje odluke o izricanju pedagoške mjere.

U navedenom primjeru predikatna struktura u pasivu sastoji se od modalnog glagola *morati*, pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva *trpnoga*. Imenica *roditelj* je u pasivnoj rečenici subjekt, tj. trpitelj radnje koji stoji u korelaciji s izravnim objektom u aktivnom obliku rečenice. Vršitelj radnje, kao i u prethodnim primjerima, nije naveden u pasivnom obliku rečenice, ali se pomoću konteksta razaznaje da se radi o djelatnicima škole, tj. nastavniku.

Analiza Pravilnika pokazala je da prevladavaju pasivne rečenice izrečene oblikom s česticom *se*. Predikatni dio u tim pasivnim rečenicama tvori se najčešće od modalnih glagola kao što su *morati* i *moći* te glagola *temeljiti se* i *izricati*. Upravo uporabom tih glagola naglašava se ozbiljnost, objektivnost i imperativnost, kako navodi Josip Silić (Silić 2006: 65). Vršitelj radnje u tim se rečenicama ne pojavljuje jer bi se, prema Branimiru Belaju, „iskazivanje vršitelja pozornost nužno skrenula s trpnog stanja subjekta koje je u takvim kontekstima bitnije“ (Belaj 2004: 88). Zanimljivo je istaknuti i da ovaj korpus sadrži mali broj pasivnih rečenica koje sadrže

perifrastičnu strukturu. Primjeri takvih rečenica sadrže glagole *obvezati*, *informirati*, *počiniti* itd., koji se u pasivnoj strukturi formiraju u glagolski pridjev trpni kako bi se preciznije odredila trpnost subjekta u pasivnoj rečenici. Također se primjećuje da se u navedenom korpusu od navedenih vrsta pasiva u ovome radu rabi specifično gramatički pasiv .

Kao zaključak valja reći da se uporabom pasivnih rečenica u navedenom korpusu pojačava izraz neemocionalnosti, objektivnosti, strogosti i imperativnosti, značajna za administrativne tekstove, i potvrđena ovom analizom.

Za analizu administrativnih tekstova upotrijebit će se i *Presuda* (Općinski sud u Vinkovcima, 2024.). *Presuda*, kao i *Pravilnik* pripada zakonodavno-pravnim tekstovima (Tošović 2002: 287). Naime, Općinski sud u Vinkovcima presudio je I. M. da je skrivila nesreću upravljajući osobnim automobilom. U *Presudi* je opisan način na koji se nesreća dogodila, određena je novčana kazna koju okrivljenica mora platiti te njezino obrazloženje na pitanje kako se nesreća dogodila. Na početku *Presude*, u kojoj se nalazi opis okrivljenice, upotrijebljen je perifrastrastični pasivni oblik:

Okrivljenica I. M., OIB: ..., kći ..., rođena godine u Vinkovcima, prebiva u ..., SSS, bez zaposlenja, prima porodiljnu naknadu u iznosu od 301,90 EUR, suprug zaposlen, udana, majka troje maloljetne djece, vlasnica ½ kuće, državljanka RH, prema potvrdi Ministarstva pravosuđa, Odjela za prekršajne evidencije od 5. lipnja 2024. prekršajno neosuđivana, kazneno neosuđivana, ne vodi se drugi postupak.

U ovome primjeru koristi se perifrastrastični oblik pasiva, ali je pomoćni glagol ipak izostavljen zbog ekonomičnosti izraza. Primjeri su takvog pasiva: *suprug (je) zaposlen*, *I. M. (je) udana*, *prekršajno (je) neosuđivana*, *kazneno (je) neosuđivana*. U ovome se primjeru pojavljuje i leksički pasiv, preciznije perceptivno-posesivni pasiv u primjeru: *prima porodiljnu naknadu u iznosu od 301, 90 EUR*, u kojemu subjekt sadrži ulogu recipijensa radnje, dok vršitelj radnje nije eksplicitno naveden. Na kraju navedenog primjera pojavljuje se i pasivna konstrukcija s česticom *se* čiji primjer glasi: *ne vodi se drugi postupak*.

U sljedećem primjeru također se koristi perifrastrastični oblik pasiva uz dopunu glagola u infinitivu (*platiti*):

Okrivljenica je obvezna temeljem članka 139. stavak 3. u svezi članka 138. stavak 2. točka 3a. Prekršajnog zakona platiti paušalne troškove suda u iznosu od 20,00 EUR u istom roku kao i kaznu, pod prijetnjom prisilne naplate.

U navedenom primjeru vršitelj nije izrečen, ali se iz konteksta shvaća da sud u Vinkovcima obvezuju okrivljenicu da plati troškove suda i kaznu. Trpitelj radnje u ovoj rečenici (*okrivljenica*) u varijabilnom je odnosu s izravnim objektom u aktivnom obliku rečenice (*okrivljenicu*).

Još jedan primjer uporabe perifrastičnog oblika pasiva glasi:

...a kako je na tom dijelu raskrižja vidljivost dosta otežana zbog dva posađena čempresa te toga dana i jednog parkiranog kombiniranog vozila, morala je prednjim dijelom vozila ući u raskrižje kako bi vidjela situaciju u raskrižju.

U primjeru je trpitelj radnje *vidljivost raskrižja*, dok vršitelji radnje (*dva posađena čempresa i parkirano kombinirano vozilo*) stoje u genitivu.

Iako i u navedenom korpusu postoje primjeri pasivnih rečenica s česticom *se*, kao npr. *Odluka o obvezi okrivljenice da plati troškove postupka temelji se na odredbi članka 139. stavak 1. i 3. u svezi članka 138. stavak 2. točka 3 a. Prekršajnog zakona, uzimajući u obzir složenost i trajanje postupka*, također se pojavljuje veliki broj rečenica s zamjenicom *se* koji nema pasivno, trpno značenje već povratno značenje, kao npr. *Okrivljenica I. M. u obrani koju je iznijela na glavnoj raspravi očitovala se krivom za djelo prekršaja koje joj se stavlja na teret...*

U navedenom primjeru ne postoji aktivna zamjena ove rečenice jer se radnja rečenice očituje na samome subjektu, tj. ne postoji drugi vršitelj radnje koji očituje krivnju okrivljenice.

U ovom je korpusu podjednaka uporaba obaju oblika gramatičkoga pasiva, čija je, i ovdje svrha naglasak na neemocionalnosti, istinitosti, sažetosti i objektivnosti, uobičajenih za ovakve vrste tekstova.

Treći je tekst ove analize *Pravilnik o polaganju državne mature* (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2012). Pravilnik, kao vrsta teksta, pripada zakonodavno-pravnim tekstovima (Tošović 2002: 287). Svrha je ovoga pravilnika objasniti uvjete, načine i postupke provođenja državne mature u Hrvatskoj. U Pravilniku je objašnjeno koji se predmeti moraju i mogu pisati na državnoj maturi, kako i kada se predmeti mogu prijaviti i odjaviti, u kojim slučajevima se opravdava nedolazak na državnu maturu te se utvrđuju obrasci ponašanja svih sudionika u pripremi i provedbi državne mature. Iako je većina Pravilnika namijenjena maturantima, dio se odnosi i na djelatnike škole koji čine školsko ispitno povjerenstvo zaslužno za provedbu državne mature.

Pravilnik počinje rečenicom:

Ovim se Pravilnikom propisuju sadržaj, uvjeti, način i postupak polaganja državne mature i ispita.

U ovome primjeru, kao i prethodnim, pojavljuje se gramatički pasiv s konstrukcijom čestice *se*. Imenice u rečenici (sadržaj, uvjeti, način i postupak) su trpitelji radnje u navedenoj pasivnoj rečenici. U ovom primjeru također nije naveden vršitelj radnje, ali se može ustanoviti da je Pravilnik samo sredstvo pomoću kojega se radnja vrši.

Još jedan primjer u kojem se pojavljuje pasivna struktura s česticom *se* glasi:

Državna se matura provodi polaganjem ispita državne mature.

U primjeru se shvaća da državna matura (subjekt/trpitelj radnje) ne može samu sebe provoditi, već je za to zaslužna ustanova (škola, tj. njezini nastavnici) koja ju provodi polaganjem unaprijed određenih ispita državne mature.

Kao što je već rečeno u ovome radu, obezličene su rečenice strukturno vrlo slične pasivnim rečenicama. Ta se sličnost događa zbog toga što se obezličene rečenice mogu tvoriti, kao i pasivne rečenice, pomoću prijelaznih glagola te se vršitelj radnje ne izriče. Upravo zbog navedenih zajedničkih značajki može se pretpostaviti da se u analiziranom Pravilniku koriste preoblike pasiva i obezličenja kako bi se istaknulo stilsko variranje. Primjer obezličene rečenice iz Pravilnika glasi:

U jednome danu mogu se polagati najviše dva ispita državne mature.

U navedenoj rečenici trpitelj radnje (*dva ispita državne mature*) nalazi se u akuzativu, ali se također nalazi i u aktivnom obliku ove rečenice u kojoj je vršitelj radnje neizrečen.

Analizom navedenoga Pravilnika utvrđene su rečenice u pasivu koje su jednako tako mogle biti i obezličene. Primjer rečenice glasi:

PASIV: *Ispiti državne mature na standardizirani se način provode u cijeloj državi u isto vrijeme i pod jednakim uvjetima i kriterijima za sve učenike, odnosno pristupnike.*

OBEZLIČENJE: *Ispite državne mature na standardizirani se način provodi u cijeloj državi u isto vrijeme i pod jednakim uvjetima i kriterijima za sve učenike, odnosno pristupnike.*

U navedenim primjerima može se utvrditi bliskost između preoblike pasiva i obezličjenja. Iako se strukturno razlikuju, značenjski su rečenice iste te, kao što je već navedeno u radu, moguće stilsko variranje između ovakvih tipova rečenica.

Zaključak je analize navedenoga korpusa, koji su činila tri administrativna teksta, da od pasivnih izraza dominira gramatički pasiv, napose konstrukcija pasiva s česticom *se*, nauštrb leksičkog, adjektivnog i verbalnog pasiva. Nadalje, potvrđena je izrazna i značenjska bliskost između pasiva i obezličjenja. Neprijeporno je da su uporabom pasivne konstrukcije i u ovdje analiziranim tekstovima postignuti neemocionalnost, sažetost, objektivnost i strogost, svojstveni upravo administrativnim tekstovima.

9. ZAKLJUČAK

Pasiv se u hrvatskim gramatikama i jezikoslovnoj literaturi uopće mahom obrađuje na tipičnim primjerima te s aspekta standardnojezične norme. Tako su i u gramatikama konzultiranim za potrebe ovoga rada dani samo temeljni opisi gramatičkoga pasiva. Zahvaljujući monografiji Branimira Belaja (2004) taj se opis proširio ostalim vrstama pasiva te njihovim kriterijima i primjerima. Ostale su vrste pasiva leksički, adjektivni i verbalni pasiv. Adjektivni i verbalni pasiv, za razliku od gramatičkoga i leksičkoga pasiva, najmanje su istraženi. Leksički pasiv obilježava otvorenost s obzirom na nekoliko vrsta gramatičko-semantičkih odnosa. Adjektivni i verbalni pasiv su, kao i gramatički i leksički, često korišteni u govornoj komunikaciji. Kognitivni je pristup proučavanja pasiva vrlo značajan zbog pitanja odnosa između aktivnih i pasivnih oblika rečenica. Naime, u ovome radu, navedenim je primjerima dokazana neovisnost pasivne rečenice od aktivne. U radu se pozornost posvetila sličnostima i razlikama između pasiva i obezličnja. Osim preoblike pasiva, u ovome se radu dobio uvid i u administrativno-poslovni stil uz koji su se navele glavne karakteristike pomoću kojih se tekstovi u takvom stilu mogu prepoznati.

Drugi je dio rad analiza triju odabranih tekstova administrativno-poslovnog stila. Analiza je pokazala da od pasivnih rečenica dominiraju rečenice sa strukturom gramatičkoga pasiva, preciznije rečenice s česticom *se*. Međutim, u analiziranim korpusima je velik broj povratnih glagola. Njih je vrlo bitno spomenuti jer zbog slijeda *se* + glagol nalikuju pasivnim rečenicama s česticom *se*. Uz povratne rečenice u analiziranim se korpusima javljaju i obezličene rečenice. One, kao i pasivne rečenice, vrlo su česte u administrativnom stilu upravo zbog neizricanja vršitelja radnje u rečenici. Zaključak je analize da je uporaba pasiva, očekivano, vrlo česta u administrativnom stilu zbog toga što njegova forma odgovara tom stilu, tj. omogućuje neemocionalnost, objektivnost, strogost te konkretnost teme o kojoj se piše u takvoj vrsti teksta.

10. POPIS LITERATURE

1. Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
2. Belaj, Branimir. 2004. *Pasivna rečenica*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Osijek.
3. Frančić, Anđela, Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica 2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
4. Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Nakladni zavod Globus. Zagreb.
5. Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.
6. Silić, Josip, Pranjković, Ivo. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
7. Tošović, Branko. 2002. *Funkcionalni stilovi*. Institut für Slawistik der Karl – Franzens – Universität. Graz.

Internetski izvori

1. Polančec, Ivica. 2015. „Uporaba participa pasivnog u nesvršenome vidu u hrvatskome jeziku“. *Fluminensia*, br. 2, str. 141–160. <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/fluminensia/article/view/22265/11835> (pristupljeno 31. svibnja 2024.).
2. *Pravilnik o kriterijima za izricanje pedagoških mjera*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_94_1818.html (pristupljeno: 26. srpnja 2024.)
3. *Pravilnik o polaganju državne mature*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_01_1_35.html (pristupljeno: 18. kolovoza 2024.)
4. *Presuda*. <https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr/decisionText?id=090216ba80f614b6&q=> (pristupljeno: 18. kolovoza 2024.).

11. SAŽETAK

Tema je ovoga rada uporaba pasiva u administrativno-poslovnom stilu hrvatskoga standardnog jezika. Prvi je dio rada teorijski pristup preobliske pasiva koji donosi načine njegova izricanja i osnovne napomene o njihovoj uporabi. Uz gramatički pasiv, koji je najpoznatiji govornicima hrvatskoga jezika, dani su opisi i primjeri leksičkoga, adjektivnoga i verbalnoga pasiva, onako kako su opisani u knjizi *Pasivna rečenica* (2004) Branimira Belaja. Jedno je poglavlje posvećeno kognitivnom pristupu koja pasiv ne tumači samo kao preobliku koja se temelji na površinskim, gramatičkim promjenama, nego podrazumijeva i semantičke promjene koje ga čine neovisnim od aktivne rečenice. Također, jedno je poglavlje posvećeno razlikama i sličnostima između pasiva i obezličenja. Ovaj uvodni dio završava kratkim opisom administrativno-poslovnog stila, kojemu pripadaju analizirani tekstovi.

Drugi je dio rada analiza dvaju pravilnika i presude s obzirom na uporabu pasiva. Očekivano, u tekstovima prevladava gramatički pasiv, napose konstrukcija pasiva s česticom *se*. Također, potvrđena je izrazna i značenjska bliskost između pasiva i obezličenja, oboje u funkciji temeljnih obilježja administrativno-poslovnoga stila – objektivnosti i preciznosti.

Ključne riječi: pasiv, administrativno-poslovni stil, sintaksa, hrvatski jezik

12. NASLOV I KLJUČNE RIJEČI NA ENGLLESKOM JEZIKU

TITLE: The use of the passive in the administrative style of Croatian standard language

KEYWORDS: passive, administrative style, syntax, Croatian language